

PATH OF VIRTUES

ORCHESTRA
BRUSSELS JAZZ
ORCHESTRA

PATH OF VIRTUES

Een audiowandeling
doorheen de collectie
van MSK Gent

Een muzikale ode
aan het Lam Gods

'Mass of Seven Virtues'

gecomponeerd & gearrangeerd door
Lennert Baerts

Brussels Jazz Orchestra

Vitja Pauwels (gitaar)

Sep François (percussie)

Andrew Claes (elektronica)

Opgenomen in Alaska Studios (Lokeren)

Mix: Peter Philips

Mastering: Frederik Dejongh – Jerboa Mastering

Artistieke projectleiding: Lennert Baerts

Baerts: 'Naast de uitgesproken combinatie van beeldende kunst en muziek, is *Path of Virtues* een project dat op zoek gaat naar een diepere betekenis. Het Lam Gods blinkt niet alleen uit in techniek, vernuft en virtuositeit, maar ook in zijn religieuze en, in bredere zin, spirituele lading. De sacrale aard van dit werk vormde dan ook het uitgangspunt bij het componeren van de *Mass for Seven Virtues*.

Veel artistieke keuzes zijn daarom gemaakt met deze sacrale aard in gedachten. De eerste en belangrijkste keuze is de grote vorm. Deze **muzikale ode aan het Lam Gods** is opgezet als een liturgische mis, bestaande uit de volgende delen: *Veni Sancte Spiritus*, *Agnus Dei (Lacrimosa)*, *Gloria*, *Sanctus*, *Credo* en *Alleluia*.

Mijn associaties met sacrale muziek leidden me direct naar vocale muziek. Na een intensieve onderzoeksperiode, waarbij ik onder andere de muziek van **Arvo Pärt, Wim Henderickx, Anna Thorvaldsdottir en Kaija Saariaho** bestudeerde, kwam ik tot de conclusie dat ik ook voor Brussels Jazz Orchestra op een vergelijkbare manier moest schrijven als ik voor stemmen zou doen. Om dit zo diepgaand en puur mogelijk te realiseren, schreef ik eerst een liedversie van elk deel op de **liturgische teksten**, zoals die bekend zijn in de vocale muziek. Dit deed ik met als doel een zo 'gezongen' mogelijk karakter te creëren. Dit betekent dat elke melodienoot in *Path of Virtues* ook op tekst gezongen zou kunnen worden.

De selectie van de werken uit de **collectie van het MSK Gent** baseerde ik op het onderste register van het Lam Gods. De zeven deugden, afgebeeld door de zeven verschillende groepen mensen, vertegenwoordigen elk een deel van de mis. Deze keuzes zijn volledig intuïtief gemaakt, op basis van mijn eigen kennis en indrukken, waarbij sommige keuzes rationeler waren en andere meer emotioneel. Elke **deugd** werd, aan de hand van verwijzingen in de tekst, gekoppeld aan een misdeel. Deze verbanden licht ik graag nader toe in de onderstaande beschrijvingen.'

Lennert Baerts: 'De ouverture is een muzikale verbeelding van het bovenregister van het Lam Gods. Hoewel het dient als de **inleiding** van deze mis, werd het als laatste gecomponeerd. In dit bovenregister wordt het transcendente weergegeven door de **verheerlijkte Christusfiguur**.

Volgens de Christelijke mystiek zowel gezien als God de Vader, Christus als rechter van het laatste oordeel. Om dit verhevene te verklanken, heb ik geprobeerd de muzikale elementen van de zeven misdelen die volgen, boven zichzelf uit te tillen en samen te smelten tot **één groots, allesomvattend deel** in drie doorgecomponeerde bewegingen. Deze bewegingen weerspiegelen elk een van de figuren uit de deësis, die Van Eyck schildert in drie symbolische kleuren: rood, blauw en groen.

Bepaalde elementen worden nadrukkelijk uitgelicht. We beginnen zoals we eindigen, met *Spes* (Alleluia), maar dan in de mineur variant. Deze subtiele verwijzing naar het thema van hoop weerspiegelt Maria, de Koningin van de Hemel, en vormt de ruggengraat van de eerste beweging.

De tweede beweging is gebaseerd op het muzikale materiaal van *Iustitia* als fundament, maar put uit melodisch materiaal dat vrijwel elk deel van de mis doordringt. De meest prominente verwijzingen zijn naar *Fortis* (Sanctus), *Caritas* (Agnus Dei) en fragmenten van *Fides* (Credo). Dit deel symboliseert de verheerlijkte Christus die de zonde van de mensheid draagt en in wie alles samenkomt.

Het laatste deel van de ouverture is een duidelijke flash-forward naar *Fortis* (Sanctus). Deze flash-forward verwijst naar Johannes de Doper, de voorloper van Christus. Hoewel het kader sterk overeenkomt, verschilt de context van het melodische materiaal aanzienlijk. Orkestrale technieken die eerder in *Temperantia* (Veni Sancte Spiritus) werden geïntroduceerd, worden hier verder uitgewerkt en verfijnd.'

Gebroeders Van Eyck, *Het Lam Gods*, 1432
www.artinflanders.be

De Matigheid (Romeinse deugden), verwijzend naar de Heilige Eremijten of Kluizenaars (Heremitae Sancti)

Baerts: 'Het *Veni Sancte Spiritus* is doordrenkt van **tegenstellingen** die door de Heilige Geest in **balans** worden gebracht. Hij schenkt rust in tijden van arbeid, koelte in de hitte, en troost bij verdriet. Hij herstelt wat uit balans is, tempert en verzacht het leed. De hele tekst draait om **evenwicht, gematigheid en helling**. De deugd *Temperantia* – te vertalen als matigheid of zelfbeheersing – staat hier centraal. Dit komt prachtig tot uiting in de volgende passage van het *Veni Sancte Spiritus*:

*Lava quod est sordidum, Rigā quod est aridum,
Sana quod est saucium.*

*Flecte quod est rigidum, Fove quod est frigidum,
Rege quod est devium.*

“Was wat onrein is, bevochtig wat droog is, heel wat gewond is. Buig wat star is, verwarm wat koud is, herstel wat is afgedwaald.”

De link naar 'De heilige Hiëronymus' van Jheronimus Bosch ontstaat doordat dit schilderij het moment lijkt vast te leggen waarop de **ascetische Hiëronymus** afstand doet van zijn aardse bezittingen en bestaan. Deze scène zet, zelfs vandaag de dag, aan tot reflectie. In een tijdperk waarin we overspoeld worden door productie, keuzes, hectiek en overvloed, raken we vaak vervreemd van onze essentie en verliezen we het gevoel voor matigheid.

In deze compositie zoek ik naar de absolute kern door uiterst spaarzaam om te gaan met het muzikale materiaal. Er is weinig melodie en ritme; de nadruk ligt op **kleur en energie**. Ik nodig het publiek uit, ondanks de muziek, om actief tot **stilte** te komen en reflecteren over wat voor hen essentieel is, en hoe we, door de deugd van matigheid, die essentie kunnen herontdekken.

Jheronimus Bosch, *De heilige Hiëronymus*,
ca. 1485-1495
MSK Gent, www.artinflanders.be
Foto: Rik Klein Gotink

De Liefde (Christelijk deugd), verwijzend naar de martelaren (met onder andere de Heilige Agnes en Barbara) (links en rechtsboven op het centrale beneden paneel)

Baerts: 'Dit deel van de mis draagt een onmiskenbare **emotionele zwaarte**, die al begint bij het zien van het hartverscheurende beeld van George Minne. Het roept een **universeel gevoel** op: de liefde van een moeder die zelfs de dood overstijgt. Deze allesomvattende, **onvoorwaardelijke liefde** liet een onuitwisbare indruk op mij achter. Je voelt haar stille wanhoop, haar verlangen om haar eigen leven te geven voor dat van haar kind. Maar tragisch genoeg kan ze dit offer niet brengen. Er rest haar niets anders dan haar tranen, de enige getuigen van haar machteloze liefde.

Het *Agnus Dei* roept ons in herinnering dat Christus, als het Lam Gods, zijn leven opofferde voor de zonden van de mensheid. Dit **ultieme offer** was een daad van onvoorwaardelijke liefde – *CARITAS* in haar zuiverste vorm. Maar waar Christus kon sterven voor de wereld, blijft de moeder in dit beeld achter, met een pijnlijk onvermogen hetzelfde te doen voor haar kind. Dit is wat haar verdriet zo schrijnend maakt. Daarom besloot ik het *Agnus Dei* te verweven met een *Lacrimosa*, een klaagzang vol tranen, die de tragiek en rouw van deze moeder symboliseert.

*Lacrimosa dies illa qua resurget ex favilla
iudicandus homo reus. Huic ergo parce, Deus!
Pie Iesu Domine, dona eis requiem. Amen.
Die dag van tranen,
waarop uit de as zal herrijzen
de schuldige mens om berecht te worden.
Spaar hem, o God!
Goede Heer Jezus, geef hen rust. Amen.*

Muzikaal worden het *Agnus Dei* en de *Lacrimosa* aanvankelijk naast elkaar geplaatst, als twee werelden die naast elkaar bestaan maar elkaar nog niet raken. **De tijd lijkt te bevriezen in het moment van verlies**, alsof de werkelijkheid zichzelf niet wil laten gelden. Maar dan, als het besef langzaam maar genadeloos doordringt, komen de elementen samen, opstijgend naar een climax van ongebreideld verdriet, een **explosie van emotie** waarin geen ontsnapping mogelijk is. Het is alsof de ziel van de moeder haar laatste hoop loslaat, en het verdriet zich zonder terughoudendheid ontladend.

De keuze om dit stuk in **C# mineur** te componeren was cruciaal. Deze toonsoort, beladen met gevoelens van boetedoening en innerlijke dialoog met God, draagt de intensiteit van het verdriet. C# mineur is de toon van diepgaande spirituele strijd, van het poegen God te bereiken vanuit de diepten van menselijke pijn.'

George Minne, *Moeder beweent haar dode kind*, 1886
MSK Gent - www.artinflanders.be

De Wijsheid (Romeinse deugden), verwijzend naar de Heilige Pelgrims (Peregrini Sancti)

Baerts: 'In 'Christus in de woestijn' van Gustave van de Woestyne draait alles om de **verheerlijking van God en het innerlijk conflict van Jezus**. De woestijn is de plek waar hij veertig dagen vastte, de verleidingen van de duivel weerstond, en tot diep inzicht kwam.

Deze periode van zelfbezinning en strijd volgt op zijn doop, waar de stem van zijn Vader hem bevestigde: "Jij bent mijn geliefde Zoon, mijn gunst rust op jou."

Het *Gloria*, met zijn focus op de verheerlijking van God, sluit naadloos aan bij dit thema. De tekst begint en eindigt in de Hemel, met uitspraken zoals "Thou that takest away the sins of the world...", waarin de erkenning van Gods almacht centraal staat.

In mijn compositie speelt de **woestijn als geografische en spirituele plek** een cruciale rol. Door muzikale stilstand, een gevoel van *frozen time*, probeer ik de immense leegte van de woestijn op te roepen. Elektronische wind en subtiele oosterse klanken versterken dit gevoel. Maar het is niet enkel leegte; er is ook **innerlijke turbulentie**, de constante strijd tegen verleiding. Christus' devotie en vastberadenheid om trouw te blijven aan zichzelf staan centraal in de muzikale reis.'

Gustave Van de Woestyne, *Christus in de woestijn*, 1939
MSK Gent - www.artinflanders.be

*De Dapperheid (Romeinse deugden),
verwijzend naar de Soldaten van Christus
(Cristi Milites)*

Baerts: 'In *De Geseling van Christus* van Rubens komt de deugd **FORTIS** tot uiting in de manier waarop Christus zijn lijden onderging. Zijn **doorzettingsvermogen en innerlijke kracht**, waarmee hij zijn lot accepteerde, blijven tot op de dag van vandaag een inspiratiebron voor velen. Het schilderij barst van dynamiek en actie, waarbij de brute zweepslagen en klappen bijna voelbaar zijn. Deze **fysieke pijn** vormt de kern van mijn compositie, waarin ik op een bijna atonale wijze op zoek ga naar **agressieve klankstructuren** die de hardheid en het geweld verklanken.

Het doel is niet enkel om chaos te creëren, maar om gecontroleerd een ruwheid te laten horen die symbool staat voor het buitensporige geweld dat Christus moest doorstaan. **Verschillende vormen van agressie worden muzikaal uitgewerkt**, maar op een bepaald moment valt alles stil. Deze stilte is niet zomaar leegte; het vertegenwoordigt de innerlijke rust, de onwrikbare kracht en de waardigheid waarmee Christus zijn lijden onderging.

De tekstuele link voor dit deel ligt in het *Sanctus*, met de woorden: "Lord God of Sabaoth." *Sabaoth* betekent "Heer der Heerscharen" en verwijst naar Jahweh, de god van Israël, die als opperste leider de macht heeft om overwinning en verlossing te brengen. Deze tekst versterkt het beeld van Christus' onwankelbare kracht te midden van onrecht en lijden.'

Peter Paul Rubens, *De geseling van Christus*, ca. 1617
MSK Gent - www.artinlanders.be
Foto: Hugo Maertens

*Het Geloof (Christelijke deugd), verwijzend
naar de apostelen en vertegenwoordigers van
de kerkhiërarchie (rechtsonder op het centrale
beneden paneel)*

Baerts: 'FIDES, wat staat voor trouw of geloof, is zonder twijfel een van de meest persoonlijke delen van deze mis. Hoewel het schilderij een begrafenismaaltijd uitbeeldt, staan vooral **geloof en troost** centraal. Twee belangrijke elementen ondersteunen dit. Ten eerste zien we de diepe devotie waarmee de afgebeelde figuren in gebed verzonken zijn. Hun geloof biedt hen **troost** te midden van hun verdriet en verbindt hen op een bijna tastbare manier. Het *Credo*, als apostolische geloofsbelijdenis, is daarmee het meest tekstueel verwant aan deze ervaring van gedeeld geloof.

*Credo in unum Deum, Patrem omnipotentem,
factorem caeli et terrae, visibilium omnium
et invisibilium.*

Het gezamenlijk nuttigen van de maaltijd roept ook **persoonlijke herinneringen** bij me op, zoals die aan de begrafenis van mijn grootvader René. Na deze plechtigheid kwamen mensen bij elkaar die anders zelden samen zouden komen. Ze wisselden gesprekken, omhelzingen en aten samen in een sfeer van **gedeelde zachtheid**. De dagdagelijkse hardheid die we doorheen de jaren als eelt op onze handen hebben opgebouwd kan, al is het maar even, naast ons worden neergelegd.

Deze zachtheid en eenvoud heb ik omgezet in muziek door de melodie van het *Credo* strikt te beperken tot de drieklank van C. In dit hele stuk is geen enkele noot gebruikt die buiten C groot valt. Als we dit vertalen naar het klavier van een piano: enkel de witte toetsen worden aangeslagen. Geen zwarte toetsen, als **symbool voor het licht**, dat zowel in het schilderij van Léon Frédéric als in de tekst van het *Credo* centraal staat. In het schilderij valt het gebroken licht op de gezichten van de boeren, waardoor ze op een bijna spirituele manier worden verlicht.

Een van de mooiste en meest poëtische passages uit het *Credo* beschrijft Christus met woorden vol licht:

*Deum de Deo, lumen de lumine, Deum verum
de Deo vero*

Deze passage vangt de kern van geloof in zijn zuiverste vorm: **het licht dat ons verbindt met het goddelijke**, een licht dat troost biedt in tijden van verlies en ons boven de dagelijkse zorgen verheft.'

Léon Frédéric, *Het begrafenismaal*, 1886
MSK Gent - www.artinlanders.be
Foto: Hugo Maertens

De Rechtvaardigheid (Romeinse deugd), verwijzend naar de Rechtvaardige Rechters (Iusti Iudices)

Baerts: 'Het schilderij *Dorpsadvocaat* van Pieter II Brueghel lijkt op het eerste gezicht bijna clichématig verbonden met de deugd IUSTITIA, of gerechtigheid. Maar dit zesde deel van *Mass for Seven Virtues* was oorspronkelijk bedoeld als een *Kyrie Eleison*. Door het schilderij verder te bestuderen, werd al snel duidelijk dat de gerechtigheid hier ver te zoeken is. Brueghels werk, zoals veel van zijn schilderijen, fungeert als een **historisch document** dat een dieper inzicht geeft in de tijd waarin het werd geschilderd. In dit geval werpt het een **satirische blik** op een samenleving waarin de overheid zich steeds meer bemoeide met het rechtstelsel, en waar de lokale advocaat – ooit een vertrouwde figuur op het platteland – steeds machtiger werd. Helaas, zoals zo vaak het geval is, leidde deze macht tot **corruptie** in plaats van gerechtigheid. De man die recht moest spreken, werd nu het symbool van onrecht.

In deze compositie wilde ik dat gevoel van onrecht en corruptie weerspiegelen door **het centrale concept van gerechtigheid subtiel te ondermijnen**. Net zoals de dorpsadvocaat zijn rechtvaardige plichten negeert, heb ik in IUSTITIA een speels element van corruptie in mijn eigen muzikale concept geïntegreerd. Waar men een *Kyrie Eleison* zou verwachten – een pleidooi voor barmhartigheid – verschijnt er in plaats daarvan een **hoekige, volkse dans**. Deze dans, sterk geïnspireerd door de muziek van Orlando di Lasso uit die tijd, is een ironische knipoog naar de volkscultuur die zich afspeelde op het toenmalige platteland.'

Pieter II brueghel, *Dorpsadvocaat*, 1621
MSK Gent - www.artinlanders.be
Foto: Hugo Maertens

De Hoop (Christelijke deugd), verwijzend naar prominente figuren uit de niet-christelijke wereld, uitzien naar de verlossing door Christus (linksonder op het centrale beneden paneel)

Baerts: 'And thou shalt renew the face of the earth... Fill the hearts of thy faithful people... Deze zinnen uit de *Alleluia*-tekst sprankelen van hoop en zijn perfect om in het laatste deel van de mis de deugd *Spes* (hoop) te verklanken. Het werk roept een beeld op van **hoop voor een betere toekomst**, net zoals de kinderen in het schilderij het onbezoedelde potentieel van die toekomst lijken te symboliseren. Wanneer we door de ogen van een spelend kind kijken, zien we vooral onbegrensde mogelijkheden en hoop.

Alleluia. Alleluia. Emitte Spiritum tuum, et creabuntur: et renovabis faciem terrae. Alleluia. Alleluia. Alleluia. Veni Sancte Spiritus, reple tuorum corda fidelium: et tui amoris in eis ignem accende. Alleluia. Alleluia. Stuur uw Geest, en zij zullen worden herschapen: en Gij zult het aanschijn van de aarde vernieuwen. Alleluia. Alleluia. Alleluia. Kom, Heilige Geest, vul de harten van uw gelovigen: en ontsteek in hen het vuur van uw liefde. Alleluia.

Het **neerdwarrelen van ijskristallen diende als leidmotief voor het muzikale materiaal**. Een zo licht mogelijke melodie en sprankelende texturen in de orkestratie en elektronica vormen een muzikale metafoor voor heerlijke winterse weersomstandigheden. De melodie is volledig geïnspireerd op de tekst van het *Alleluia*, met een subtiel knipoog naar Ludwig van Beethoven's *Heiliger Dankgesang eines Genesenen an die Gottheit, in der Lydischen Tonart* uit strijkkwartet N°15 Op.132. De Lydische toonaard, traditioneel geassocieerd met genezing, leidt ons terug naar het thema van hoop.

Toch brengt het prachtige luministische schilderij van Emile Claus ook een vleug van **melancholie**. Deze compositie draagt diezelfde melancholische ondertoon. Als tijdgebonden wezens zijn we vaak bijzonder gevoelig voor wat achter ons ligt. Het zachte avondlicht, meesterlijk geschilderd in tinten van roze, oranje en goud, suggereert het einde van een magische dag. Twee kinderen hebben hun spullen al gepakt, eentje verlaat het ijs, terwijl de laatste nog even over het ijs glijdt, verloren in overpeinzingen. Alles wat rest is de mooie herinnering aan een heerlijke dag.

Emile claus, *De ijsvogels*, ca. 1891
MSK Gent - www.artinlanders.be
Foto: Hugo Maertens